

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp,
för Kandidatexamen i psykologi
Termin: VT 2019
Fakulteten för Lärarutbildning

Instrumentell och reaktiv aggression hos svenska mordbrännare

Lisa Jansson och Isabel Lundmark

Författare

Lisa Jansson och Isabel Lundmark

Titel

Instrumentell och reaktiv aggression hos svenska mordbrännare

Engelsk titel

Instrumental and reactive aggression of Swedish arsonists

Handledare

Kent Madsen

Examinator

Öyvind Jörgensen

Sammanfattning

Denna kvantitativa studie undersökte om det var möjligt att kategorisera mordbrännarens aggression som instrumentell eller reaktiv utifrån Cornells (1996) kodningsguide. Det huvudsakliga syftet med studien var att tillföra en förståelse om hur teorin gällande reaktivt och instrumentell aggression kan tillämpas när det gäller mordbrännare, och därmed även förhoppningsvis utöka användningsområdet för teorin. Studien bygger på 87 fällande domar från Sveriges hovrätter där gärningspersonerna blivit dömda för försök till mordbrand, mordbrand alternativt till grov mordbrand mellan år 2017-2018 från två av hovrätterna och mellan 2016-2018 från fyra av hovrätterna. Domarna bedömdes av två oberoende bedömare, tillika författarna av denna studie. Med en hög interbedömarreliabilitet visade resultatet av undersökningen att det var möjligt att skilja reaktiva gärningspersoner från instrumentella. Variablerna planering och målinriktning förekom i större utsträckning hos de gärningspersoner som klassades som instrumentella, medan variablerna provokation och känslomässig upphetsning oftare förekom hos reaktiva gärningspersoner. Sambanden mellan variablerna omfattning, relation samt ställning i skuldfrågan och typ av aggression var däremot ej signifikanta. Vidare implikationer av studien visar ett utökat användningsområde för Cornells (1996) kodningsguide, men att det finns skäl till att kritisera den dikotoma klassificeringen. Ett alternativ kan vara att utöka klassificeringen, alternativt att för just mordbrännare använda sig av Canter och Fritzon's (1998) kodningsguide som är speciellt framtagen för mordbrännare, men har vissa likheter med Cornells (1996).

Ämnesord

Aggression, instrumentell, reaktiv, mordbrand, psykologi, hovrättsdomar

Publicerad forskning om mordbrännare och de psykologiska grundläggande faktorerna bakom deras handlingar är relativt begränsad, vilket gör att studier om mordbrännare både är behövliga och aktuella (Bell, Doley & Dawson, 2018). För att bättre kunna förebygga mordbränder behövs det en större kunskap och förståelse om personerna bakom handlingarna, och att kunna klassificera handlingarna som ett uttryck för antingen instrumentell eller reaktiv aggression kan vara ett steg närmare det. Att kunna särskilja instrumentell och reaktiv aggression är viktigt, dels ur ett rent juridiskt perspektiv, men även ur ett behandlingsperspektiv eftersom aggressionstyperna bör behandlas på olika sätt (Bushman & Anderson, 2001; Oostmeijer, Nieuwenhuijzen, van de Ven, Popma & Jansen, 2016).

Det är sedan tidigare känt att Cornells (1996) kodningsguide gällande reaktivt och instrumentellt våld går att applicera på grova våldsbrott såsom mord och dråp (Cornell et al., 1996). Denna studie har för avsikt att, med hjälp av psykologiska teorier kring instrumentell och reaktiv aggression samt Cornells (1996) kodningsguide för detta, undersöka om kodningen även går att tillämpa på mordbrännare genom att klassificera mordbrännarens gärningar som uttryck för instrumentell eller reaktiv aggression. Utöver detta kommer studien att undersöka om det finns något samband mellan vilken kategori av aggressionstyp som gärningspersonen tillhör och gärningspersonens ställning i skuldfråga. Syftet med denna studie var således att tillföra en förståelse om hur teorin gällande instrumentell och reaktiv aggression kan tillämpas när det gäller mordbrännare, och därmed även förhoppningsvis utöka användningsområdet för teorin.

Inom psykologin förekommer en mängd olika definitioner av begreppet aggression. Bland andra definierar Buss (1961) aggression som "en respons som orsakar skada på andra, en respons som involverar skadlig stimulans mot en annan organism", och Bandura (1973) som "beteende som leder till personskada eller förstörelse av egendom". Det finns även flera teorier kring vad aggression innebär varav en av de populära är *frustration-aggression-hypotes* av Dollard, Miller, Door, Mowerer och Sears (1939). Denna hypotes innebär att förekomsten av aggressivt handlande förutsätter att det finns en viss frustration, och tvärtom att förekomsten av frustration alltid leder till någon form av aggression. Dollard et al. (1939) menade således att ett aggressivt beteende använts mot det som orsakar frustrationen och som hindrar en persons ansträngningar att nå ett visst mål.

Berkowitz (1993) ansåg att det alltid fanns en avsikt att skada gällande aggression, men att det inte alltid var det huvudsakliga syftet. På grund av detta skilde han mellan två olika typer av aggressioner; instrumentell och reaktiv aggression. För instrumentell aggression används aggression i första hand som ett medel för att nå ett annat mål än att skada offret (Berkowitz, 1993). Geen (2001) definierade instrumentell aggression som följande: "avsiktlig skada mot en annan person för att erhålla belöningar som är orelaterade med den aggressiva handlingen". Buss (1966) menade att instrumentell aggression motiveras av någon typ av belöning; till exempel dominans, pengar eller godkännande. Instrumentell aggression kräver inte att det finns någon stark emotionell grund eller emotionell motivation till aggressiviteten (Geen, 2001; Cornell, 1996). Till skillnad från instrumentell aggression där skadan till offret ofta är ett sekundärt mål, är syftet att skada offret det primära målet för reaktiv aggression (Berkowitz 1993; Geen 2001). Reaktiv aggression är mer känslomässigt styrt och uppstår ofta i samband med någon form av provokation (Geen, 2001).

Reaktiv aggression kännetecknas bland annat av känslomässig upphetsning, så kallad *arousal*, vilket Hadley och MacKay (2006) ansåg bör förbättra deras minnen av händelsen eftersom upphetsande stimuli framkallar känslomässiga reaktioner som uppmärksamhet, vilket prioriterar processen med att binda dessa stimuli till deras sammanhang. I studier av bland annat Cahill och McGaugh (1995) samt Hadley och MacKay (2006) kan det exempelvis ses att försökspersonerna kom ihåg upphetsande ord och emotionella berättelser bättre än neutrala sådana, vilket de menar beror på att det känslomässiga reaktionssystemet prioriterar minnesbindning för att länka känslans ursprung till dess sammanhang. Å andra sidan menar Metcalfe och Jacobs (1998) att eftersom höga nivåer av stress stör hippocampus och prefrontala funktioner bör minnesbindning försämrats vid upphetsande händelser. Det sistnämnda bekräftas även av Loftus och Burns (1982) studie som visade att försökspersoner som såg en psykisk chockerande händelse, till skillnad från de som såg en icke-våldsamt version av densamma, hade ett sämre bibehållande av detaljer från händelsen.

Gällande personer med reaktiva karaktäristiska förknippas de med färre förnekanden och en större sannolikhet att överlämna sig själva och erkänna sitt brott (Santilla, Häkkänen, Canter & Elfren, 2003). Enligt författarna kan detta bero på att det är mer troligt att reaktiva brottslingar lämnar komprometterande bevis efter sig, och att detta kan vara den främsta orsaken till att de erkänner sitt brott. Studien visade även att brottslingar med instrumentell aggression, där förövarens främsta mål till exempel kan ha varit att uppfylla sexuella eller materiella behov, var mindre benägna än reaktiva att ge upp och erkänna. Enligt Softley (1980) hade gärningspersoner som begått brott med instrumentella inslag ofta tidigare domar och således erfarenhet av polisen. Författaren ansåg att denna erfarenhet kan innebära att instrumentella gärningspersoner har lättare att hantera eventuella påtryckningar i en förhörssituation och att de därmed är mindre benägna att erkänna, och istället mer benägna att förneka sin inblandning.

Cornell (1996) skapade en kodningsguide för att särskilja om gärningspersoner utförde sina handlingar till följd av instrumentell eller reaktiv aggression. Åtta aspekter fanns med i guiden: planering, målinriktning, provokation, känslomässig upphetsning, våldets svårighetsgrad, relation till offret, intoxication samt psykos. Denna kodningsguide har därefter använts i studier av bland andra Cornell et al. (1996) och Declercq, Willemsen, Audenaert och Verhaeghe (2012). Studien av Cornell et al. (1996) visade att aspekterna planering och målinriktning tillhörde instrumentell aggression, medan provokation, känslomässig upphetsning, skadans omfattning och relationen till offret hörde till reaktiv aggression. Detta höll även Declercq et al. (2012) med om, och sammanfattade deras studies resultat med att tydlig målinriktning och låg känslomässig upphetsning kännetecknar instrumentell aggression, samtidigt som hög känslomässig upphetsning och ingen målinriktning kännetecknar reaktiv aggression.

Det finns dock en del kritik mot den dikotoma uppdelningen av aggression som instrumentell eller reaktiv. Vissa menar att det ofta förekommer en överlappning mellan de två huvudtyperna av aggressivitet; att de är två ytterligheter som sällan anträffas i ren form, det vill säga att aggressiva handlingar både har instrumentella och reaktiva inslag (Cornell, 1996; Kingsbury, Lambert, & Hendrickse, 1997). Andra kritiska röster anser att indelningen är en grov förenkling av aggression och att den har överlevt sin användbarhet då den hindrar utvecklingen när det kommer till att förstå mänsklig aggression (Bushman

& Anderson, 2001; Woodworth & Porter, 2002). På grund av denna kritik finns det en risk att bedömningarna i denna studie inte blir speciellt nyanserade, samt att bedömningen bidrar till att förenkla aggression som fenomen.

När det kommer specifikt till just mordbrännare, är aggression enligt Gannon och Pina (2010) en central del i själva antändningen av en brand. En studie av Gannon et al. (2013) visade att även om mordbrännare som grupp inte har några särskilda svårigheter att hantera eller reglera sin ilska, uppvisar mordbrännare högre erfarenhet av aggression i samband med provokation, att de har en mer aggressions-relaterad kognition, samt ökad fysisk upphetsning vid ilska.

Canter och Fritzon (1998) undersökte i sin studie huruvida det fanns en beteendekonsistens hos mordbrännare avseende bland annat målinriktning eller fokus för handlingen. De studerande dels om konsistensen som skiljer personorienterade från objektorienterade mordbrännare kunde upptäckas, dels om det gick att skilja på motivationen till handlingen, som instrumentell eller reaktiv. Studien resulterade i en inledning av fyra olika typer av mordbrännare; expressiv person, instrumentell person, expressivt objekt samt instrumentellt objekt, där expressivt kan ses som reaktivt. Även Dalhuisen, Koenraadt och Liem (2015) genomförde en studie rörande målinriktning och fann att den vanligaste självrapporterade drivkraften för att begå en brandrelaterad handling bland mordbrännare, var i syfte av hämnd eller av ilska då 43 % av de tillfrågade i deras studie menade att ilska och hämnd var deras främsta motivation för branden. Även Barnoux och Gannon (2014) konstaterade att hämnd var det största motivet bakom mordbränder.

Hypoteser

H1: Baserat på litteraturen ovan hypotiserades det att det är möjligt att utifrån Cornells (1996) kodningsguide kategorisera aggressionen hos mordbrännare som instrumentell med hjälp av parametrarna planering och målinriktning, eller reaktiv baserat på faktorerna arousal och provokation.

H2: Med hänsyn till tidigare forskningsresultat av Cornell et al. (1996) predicerades det ett samband mellan reaktiva mordbrännare och variablerna relation samt omfattning.

H3: Baserat på att mordbrännare uppvisar högre erfarenhet av aggression i samband med provokation (Gannon et al., 2013) samt att aggression tycks vara en central del i själva anläggningen av en brand för mordbrännare (Gannon & Pina, 2010) hypotiserades det att majoriteten av gärningspersonerna i denna studie skulle bedömas som reaktiva.

H4: Med grund i studien av Santtila et al. (2003) samt Softley (1980), predicerades det att mordbrännare som bedömts som instrumentella oftare nekade till brottet gentemot reaktiva gärningspersoner.

H5: Med hänsyn till tidigare forskningsresultat av Metcalfe och Jacobs (1998) hypotiserades det att reaktiva gärningspersoner oftare hävdade minnesförlust i jämförelse med instrumentella gärningspersoner.

Metod

Definitioner av brottsrubriceringar

Denna studie utgår från följande definitioner; Enligt 13. kap. 1§ i brottsbalken (1962:700) definieras *mordbrand* som följande: "Om någon anlägger brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom". Straffet för mordbrand är lägst fängelse i två år och högst åtta år, men om brottet anses vara mindre allvarligt är straffet lägst fängelse i ett år och högst tre år (Brottsbalken, 13. kap. 1§; Lag 1993:207). Om brottet som avses i 13. kap. 1 § brottsbalken däremot anses vara grovt, döms personen till *grov mordbrand* vilket innebär lägst fängelse i åtta år och högst 18 år alternativt livstid (Brottsbalken, 13. kap. 2§). Vid *försök till mordbrand* gäller dock följande: "Straff för försök bestäms högst till vad som gäller för fullbordat brott och må ej sättas under fängelse, om lägsta straff för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver" (Brottsbalken, 23. kap. 1§).

Försöksdeltagare

Denna studie baserades på arkivforskning, vilket betyder att det inte samlades in någon form av nya data, utan istället användes redan insamlade data för att besvara studiens frågeställningar (Goodwin & Goodwin, 2014). Populationen studien utgick från var individer som blivit dömda för försök till mordbrand, mordbrand samt grov mordbrand och det var utifrån denna population urvalet drogs (Dancey & Reidy, 2017). I studien bedömdes totalt 87 personer ($M = 36.7$, $SD = 16$) varav 62 män ($M = 36.3$, $SD = 15.9$) och 25 kvinnor ($M = 37.7$, $SD = 16.3$).

Antalet domar som behövdes för studien räknades fram genom att en beräkning av statistisk power i programmet G*Power utfördes. I G*Power utgick studien från en power-nivå på .8, en alpha-nivå på .05, 1 frihetsgrad och en medium effektstorlek på .3, och resultatet blev då att studien behövde 88 stycken domar för att uppnå önskad statistisk power.

Även om domarna i sig är offentliga handlingar innehåller de ändå privat information om parterna som inte får spridas eller användas fel och på så vis riskera att leda till etiska problem. Därför presenteras parterna inte individuellt, utan urvalet beskrivs endast på gruppnivå och därmed redovisas ej variabler som bostadsort, brottsplats och dylikt som kan möjliggöra identifikation av enskilda individer.

Instrument

Kodningen av datan genomfördes med hjälp av en bedömningsguide som skapades utifrån Cornells (1996) kodningsguide gällande instrumentellt och reaktivt våld. Eftersom att Cornells (1996) kodningsguide var utformad för våldshandlingar gjordes vissa justeringar till denna studies kodningsguide (se appendix 1) gällande aspekterna och de olika graderna för aspekterna. Cornells (1996) kodningsguide utgår från en fyrgradiga skala för aspekterna, något som till denna studie reducerades ner till en dikotomi. Anledningarna till detta är flera; bland annat att informationen i hovrättsdomarna ibland inte är tillräckligt omfattande, och att då bedöma aspekterna med en allt för nyanserad skala skulle bli problematiskt och troligen leda till en lägre interbedömarreliabilitet. En större skala skulle även innebära att antalet frihetsgrader (df) ökade, vilket skulle medföra att ett större antal domar hade behövts för att studien skulle uppnå statistisk power.

Cornells (1996) kodningsguide innehöll som tidigare nämnt de åtta aspekterna planering, målinriktning, provokation, känslomässig upphetsning, våldets svårighetsgrad, relation till offret, intoxikation samt psykos. Då aspekterna intoxikation och psykos inte ansågs vara relevanta för denna studies syfte, samt att domarna från hovrätten ofta saknade underlag för bedömning av de aspekterna, togs dessa bort från studiens kodningsguide. Utöver variablerna i guiden mättes även annan data såsom ställningstagande i skuldfråga, juridiskt kön, ålder samt brottsrubricering.

Kodning

De sex centrala variablerna bedömdes utifrån en tvågradig skala. Variabeln *planering* kännetecknades av gärningspersonens grad av uppsåt eller förberedelse för aggression där 1 motsvarade ingen eller ringa planering och 2 motsvarade omfattande planering. Parametern *målinriktning* innebar i vilken utsträckning aggression motiverats av någon extern vinning eller incitament som pengar där 1 innebar att ingen tydlig extern målinriktning fanns, och 2 att sådan förekom. Variabeln *provokation* mätte upplevd eller faktisk provokation, frustration eller hot från offret där 1 motsvarade ingen eller mild provokation och 2 motsvarade stark provokation. Faktorn *känslomässig upphetsning* berörde nivån av ilska som upplevdes av gärningspersonen där 1 innebar att ingen eller låg grad av upphetsning och 2 att hög grad av upphetsning förekom. Variabeln *omfattning* berörde hur omfattande branden var och hur stora skador det blev på byggnader samt eventuella personskador där 1 motsvarade ej omfattande skador, till exempel att branden sloknade och inga eller endast lindriga personskador som ej krävde läkarvård, och 2 innebar omfattande skador, exempelvis brandskadad byggnad och personskador som krävde läkarvård. Parametern *relation* innebar huruvida gärningspersonen hade någon relation till själva platsen eller personen som bodde på platsen där 1 motsvarade, för gärningspersonen, okänd person/plats, och 2 motsvarade för gärningspersonen känd person/plats.

Förutom dessa sex centrala variablerna undersöktes även ställningstagande i skuldfråga utifrån en fyrgradig skala - Erkänner; som innebar att gärningspersonen erkände handlingen, erkänner lindrigare; att gärningspersonen erkände en lindrigare brottsrubricering, hävdar minnesförlust; att gärningspersonen sade sig inte minnas händelsen, samt nekar; att gärningspersonen hävdade sig vara oskyldig.

Procedur

För att få tillgång till datamaterial togs det kontakt med Sveriges samtliga hovrätter; Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Övre Norrland samt Hovrätten över Skåne och Blekinge, och en begäran om att få ut målförteckningar över domar avseende "saken" mordbrand från år 2017 och 2018 gjordes. Från Svea Hovrätt, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland samt Hovrätten över Skåne och Blekinge begärdes även målförteckningar från år 2016 ut. När de samtliga 117 målförteckningarna mottagits, begärdes själva domarna från samtliga domstolar ut. Därefter gicks domarna igenom för att plocka ut de domar som hade en fällande dom inom brottsrubriceringarna mordbrand, grov mordbrand, försök till mordbrand. Vissa av domarna innehöll fler än en tilltalad, och i dessa fall delades fällande domar upp som "a" och "b". Andra av domarna föll bort då de inte innehöll tillräckligt omfattande information för att de skulle kunna kodas. Totalt landade studien på 87 fällande domar, och det var dessa domar som låg till grund för bedömningen. Efter insamlad data

gjordes en innehållsanalys samt kodning av data för att därefter genomföra statistiska analyser av datan (Goodwin & Goodwin, 2014).

Statistisk analys

De statistiska analyserna som användes för att mäta materialet var Chi2-test. Chi2-test användes för variablerna planering, målinriktning, provokation, känslomässig upphetsning, omfattning, relation samt skuldfråga, uppdelat på instrumentella respektive reaktiva gärningspersoner.

Interbedömarreliabilitet

Bedömarna började med att bedöma ca 30 % av materialet (≈ 27 domar) var för sig. För att beräkna interbedömarreliabiliteten för hur väl bedömningarna överensstämde med varandra beräknades Krippendorff's α i SPSS där 1 motsvarar perfekt reliabilitet och 0 motsvarar avsaknad av reliabilitet (Hayes & Krippendorff, 2007). Gällande överensstämmelsen av bedömningarna gjorda av bedömarna utifrån 27 av domarna ansåg bedömarna ett att åtta var instrumentella och 19 reaktiva. Bedömarna två ansåg däremot att nio var instrumentella och 18 var reaktiva. I det fallet bedömarna hade bedömt olika bestämdes det efter diskussion att bedöma gärningspersonen som reaktiv och därmed utgick kodningen från bedömarna ett. Krippendorff's α visade på en god interbedömarreliabilitet då samtliga variabler resulterade i $\alpha > .83$.

Tabell 1. Interbedömarreliabilitet beräknat med Krippendorff's α

Variabel:	Krippendorff's α :
Planering	1
Målinriktning	.90
Provokation	.86
Känslomässig upphetsning	1
Omfattning	.83
Relation	1
Typ av aggression	.92

N = 27

Även om studien har kunnat visa på att det är möjligt att två oberoende bedömarna kan kategorisera gärningspersoners agerande som reaktivt eller instrumentellt, bör man ändå ha den inre validiteten i åtanke. Detta på grund av att gärningspersonerna som studerats kan ha lämnat osanna eller förvrängda uppgifter, exempelvis ljugit om att gärningen inte varit planerad för att personen inte ska ses ha haft uppsåt med sin handling, vilket kan ha inneburit att bedömarna kodat personerna på felaktiga grunder.

Resultat

Resultatet av studien visade att av samtliga 87 gärningspersoner dömdes 11 personer för försök till mordbrand, 65 personer för mordbrand och 11 personer för grov mordbrand. Beträffande ställning i skuldfråga var det 13 personer som erkände, 29 som erkände lindrigare, fyra som hävdade minnesförlust och 41 som nekade.

För samtliga 87 domar bedömdes slutligen 63 gärningspersoner som reaktiva och 24 gärningspersoner som instrumentella. Chi-två beräknades för att se om det förekom något samband mellan de två typerna av aggression och variablerna planering, målinriktning, provokation, känslomässig upphetsning, omfattning, relation, samt ställning i skuldfråga (se tabell 2). Alla variablerna förutom relation, omfattning och skuldfråga var signifikanta.

I tabell 2 kan det även utläsas att mordbrännare som bedömts som instrumentella har, till skillnad från reaktivt aggressiva gärningspersoner, i större utsträckning både planerat brottet och haft ett externt mål med handlingen. För reaktiva gärningspersoner förekommer i sin tur variablerna provokation och känslomässig upphetsning oftare än hos instrumentella.

Tabell 2. Frekvenser av studerade variabler uppdelat på instrumentella respektive reaktiva gärningspersoner beräknat med Chi-2

	Instrumentell (n=24)	Reaktiv (n=63)	Chi-2
Planering			24.29*
Förekommer	15	7	
Ingen/ringa	9	56	
Målinriktning			28.69*
Externt mål	17	8	
Inget externt mål	7	55	
Provokation			15.44*
Förekommer	6	45	
Ingen/mild	18	18	
Känslomässig upphetsning			34.86*
Högre grad	1	47	
Ingen/låg grad	23	16	
Omfattning			1.03
Omfattande	10	19	
Ej omfattande	14	44	
Relation			.001
Känd	21	55	
Okänd	3	8	
Skuldfråga			5.33
Erkänner	7	6	
Erkänner lindrigare	7	22	
Hävdar minnesförlust	1	3	
Nekar	9	32	

* p < .05

Studiens resultat visade att en kategorisering av aggression hos mordbrännare som antingen instrumentell eller reaktiv, baserat på faktorerna planering och målinriktning för instrumentella och känslomässig upphetsning samt provokation, var möjlig. Studiens resultat gav därmed stöd för H1. Resultatet gav dock inget stöd för H2 eftersom variablerna relation och omfattning inte resulterade i ett signifikant resultat i Chi-2 testet, och det gick således inte att påvisa ett samband mellan reaktiva mordbrännare och ovanstående två variabler. Majoriteten av gärningspersonerna i studien bedömdes vara reaktiva vilket är ett resultat som ger stöd åt H3.

Gällande H4 huruvida instrumentella och reaktiva gärningspersoner ställde sig i skuldfrågan resulterade i ett icke signifikant resultat. Detta innebar att resultatet inte ger stöd åt hypotesen utifrån Santtila et al. (2003) eller Softley (1980) gällande att reaktiva gärningspersoner i högre grad erkänner brottet. Beträffande eventuell koppling mellan aggressionstyp och hävdande av minnesförlust i H5 blev resultatet i denna studie ej

signifikant vilket innebar att studiens resultat inte gav något stöd för hypotesen att reaktiva gärningspersoner oftare skulle hävda minnesförlust i jämförelse med instrumentella gärningspersoner.

Diskussion

I denna studie undersöktes det om det var möjligt att kategorisera mordbrännarens aggression som instrumentell eller reaktiv utifrån Cornells (1996) kodningsguide. Det huvudsakliga syftet med studien var att tillföra en förståelse om hur teorin gällande instrumentell och reaktiv aggression kan tillämpas när det gäller mordbrännare, och därmed även förhoppningsvis utöka användningsområdet för teorin. Med en hög interbedömarreliabilitet visade undersökningen att det var möjligt att skilja reaktiva gärningspersoner från instrumentella. Variablerna planering och målinriktning förekom i större utsträckning hos de gärningspersoner som klassades som instrumentella, medan variablerna provokation och känslomässig upphetsning oftare förekom hos reaktiva gärningspersoner. Sambanden mellan variablerna omfattning, relation samt ställning i skuldfrågan och typ av aggression, var däremot ej signifikanta.

Beräkningen av Krippendorff's α visade som tidigare nämnt en god interbedömarreliabilitet, vilket tyder på att det är möjligt att två oberoende bedömare kan kategorisera samma gärningspersoners aggression som instrumentell eller reaktiv enligt Cornells guide (1996). Den goda interbedömarreliabiliteten ger också stöd för beslutet att reducera Cornells (1996) fyrgradiga skala till en dikotomi, eftersom att det är sannolikt att interbedömarreliabiliteten inte skulle blivit lika god ifall studien baserats på den fyrgradiga skalan. Utöver ovanstående tyder även den goda interbedömarreliabiliteten på en god *reliabilitet* för studien överlag. Gällande *validitet* så ses den också som god vilket indikerar att studien undersökt det den skulle, att hypoteserna är besvarade samt att lämpliga statistiska mätningar utförts (Goodwin & Goodwin, 2014).

Efter studien kan det först och främst konstateras att aggression kan uppstå och uttryckas på olika sätt, men det gemensamma är att aggression är ett gensvar som skapar någon form av skada, antingen mot en person eller ett objekt (Buss 1961; Bandura 1973). Angående vilken typ av aggression som är associerad med vilka variabler kunde det trots de ringa fallen av planering utläsas ett samband mellan instrumentell aggression och variablerna planering och mål. Som tidigare nämnts använder instrumentella gärningspersoner aggression i första hand som ett medel för att nå ett annat mål än att skada offret (Berkowitz, 1993; Geen 2001; Buss 1966), vilket i denna studie syftar på att instrumentella gärningspersoner använde brand för att exempelvis ta livet av sig, eller skada någon på grund av en extern vinnings skull.

I enlighet med förväntningarna för studien resulterade den även i ett samband mellan reaktiv aggression och variablerna provokation och känslomässig upphetsning. Däremot var variablerna relation och omfattning ej signifikanta. Att det kunde påträffas ett samband mellan provokation och reaktiv aggression var inte förvånande då reaktiva handlingar ofta uppstår i samband med någon typ av provokation. Desamma med sambandet mellan reaktiv aggression och variabeln känslomässig upphetsning eftersom reaktiv aggression ofta är mer känslostyrd (Geen, 2001) i jämförelse med vad instrumentell aggression är. Känslostyrd aggression kan vi exempelvis även koppla till frustration-aggression-hypotesen (Dollard et

al., 1939) där någon form av frustration hos gärningspersonen är en källa till aggression. Sambanden mellan variablerna planering, målinriktning, provokation och känslomässig upphetsning och typ av aggression korresponderar väl med resultat i studier från Cornell et al. (1996) och Declercq et al. (2012) vars båda studier exempelvis visade att målinriktning var en stark indikation på instrumentell aggression, och känslomässig upphetsning en faktor för reaktiv aggression.

Majoriteten (72 %) av gärningspersonerna i denna studie bedömdes vara reaktiva, vilket är ett resultat som ligger i linje med Cornell et al. (1996) studie i vilken 60 % av gärningspersonerna bedömdes som reaktiva. Cornell (1996) menade att detta kan bero på att merparten av våldshandlingar innehåller reaktiv aggression. En annan anledning kan vara att det i kodningen inte räcker att gärningspersonen hade ett externt mål för att handlingen skulle bedömas som instrumentell, utan även planering behövde förekomma. I denna studie förekom planering endast i 25 % av fallen, vilket kan bero på att brand i sig är ett väldigt lättillgängligt, men samtidigt effektivt, verktyg att använda sig av. Med andra ord korresponderade studiens resultat med att mordbrännare uppvisar högre erfarenhet av aggression i samband med provokation (Gannon et al., 2013) samt att aggression tycks vara en central del i själva anläggningen av en brand för mordbrännare (Gannon & Pina, 2010), och skiljer sig från resultat från studier av Dalhuisen et al. (2015) samt Barnoux och Gannon (2014) som menade att ett av de vanligaste syften att begå en brandrelaterad handling var hämnd.

Gällande huruvida instrumentella och reaktiva gärningspersoner ställde sig i skuldfrågan resulterade i ett icke signifikant resultat. Detta innebar att resultatet inte ger stöd åt hypotesen utifrån Santtila et al. (2003) eller Softley (1980) gällande att reaktiva gärningspersoner i högre grad erkänner brottet.

Beträffande eventuell koppling mellan aggressionstyp och hävdande av minnesförlust blev resultatet i denna studie ej signifikant. Detta innebär att studiens resultat inte gav något stöd för hypotesen att reaktiva gärningspersoner oftare skulle hävda minnesförlust i jämförelse med instrumentella gärningspersoner.

Angående brister i studien bör det belysas att studien är baserad på ett relativt litet sample från den totala populationen vilket kan innebära en ökad risk för *sampling error* (Dancey & Reidy, 2017). På grund av tidsbegränsning samt ekonomiska begränsningar beslutades det ändå att utgå från det G*Power ansåg behövdes för att studiens urval skulle ge ett signifikant resultat utifrån studiens övriga parametrar som alpha-nivå, power och effektstorlek. En annan svårighet som uppmärksammats under studiens gång är problematiken kring att bara ha två kategorier att klassificera gärningspersonernas handlingar utifrån; instrumentell och reaktiv aggression. Upplevelsen är att klassificeringen därmed inte har blivit speciellt nyanserad, utan att den kunnat upplevas som väldigt dikotomt. En gärningsperson som agerar utefter reaktiva aggressioner kan samtidigt besitta inslag av instrumentell aggression och vice versa vilket både Cornell (1996) och Kingsbury et al. (1997) nämnt i sina studier. Den kritik som lyfts fram av Bushman och Andersson (2001) och Woodworth och Porter (2002) gällande att denna typ av uppdelning är en grov förenkling av aggression och även hindrar vidare utveckling av förståelsen till mänsklig aggression, är något som denna studie ger stöd åt. Att analysera aggression som antingen instrumentell eller reaktivt är dock inte bara fullt möjligt utan också relativt enkelt, däremot

förekom upplevelser att den tudelade kategoriseringen reducerar komplexiteten av begreppet aggression och att studien därmed går miste om dess nyanser.

Om det i framtiden fortfarande ska vara aktuellt att klassificera gärningar och gärningspersoner som instrumentella respektive reaktiva enligt Cornells (1996) kodningsguide skulle det finnas ett behov av att det tillkommer ytterligare kategorier för en mer nyanserad bild av gärningen såväl som av gärningspersonen. I de fall då det istället handlar specifikt om mordbrännare skulle istället Canter och Fritzens (1998) indelning av fyra typer av mordbrännare kunna vara ett lämpligare alternativ. Även där talar man om instrumentellt och expressivt (vilket kan likställas med reaktivt) men där särskiljs motivbilden mer; det vill säga om handlingen var riktad mot person eller mot objekt. För framtida forskning kan det även vara lämpligt att studera förundersökningsprotokollen av de 87 domarna för att möjliggöra en djupare analys av varje gärning och på så sätt öka den inre validiteten genom att säkerställa gärningspersonernas redogörelser och därmed undvika att bedöma en person på felaktiga grunder.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det är möjligt att kategorisera mordbrännares handlingar som antingen instrumentella eller reaktiva med hjälp av domar från Sveriges hovrätter. Studien har kunnat visa på ett samband mellan reaktiv aggression och variablerna provokation och känslomässig upphetsning, samt ett samband mellan instrumentell aggression och aspekterna planering och målstyrning. Således har förhoppningsvis undersökningens huvudsakliga syfte att tillföra en förståelse om hur teorin gällande instrumentell och reaktiv aggression kan tillämpas när det gäller mordbrännare uppnåtts.

Referenser

Bandura, A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Barnoux, M., & Gannon, T., A. (2014). A new conceptual framework for revenge firesetting. *Psychology, Crime & Law*, 20(5), 497-513, doi: 10.1080/1068316X.2013.793769

Bell, R., Doley, R., & Dawson, D. (2018). Developmental characteristics of firesetters: are recidivist offenders distinctive? *Legal and Criminological Psychology*, 23(2), 163-175. doi: 10.1111/lcrp.12135

Berkowitz, L. (1993). McGraw-Hill series in social psychology. *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York, NY, England: McGraw-Hill Book Company.

Brottsbalk (SFS 1962:700). Hämtad 2019-02-10 från Riksdagens webbplats: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700

Bushman, B. J., & Anderson, C. A. (2001). Is It Time to Pull the Plug on the Hostile versus Instrumental aggression Dichotomy? *Psychological Review*, 108, 273-279. doi: 10.1037/0033-295X.108.1.273

Buss, A.H. (1961). *The psychology of aggression*. New York: Wiley.

Buss, A. H. (1966). Instrumentality of aggression, feedback, and frustration as determinants of physical aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(2), 153-162. doi: 10.1037/h0022826

Cahill, L. & McGaugh, J. L. (1995): A novel demonstration of enhanced memory associated with emotional arousal. *Consciousness and Cognition*, 4(4). doi: 10.1006/ccog.1995.1048

Canter, D., & Fritzon, K. (1998). Differentiating arsonists: A model of fire setting actions and characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, 3, 73-96. doi: 10.1111/j.2044-8333.1998.tb00352.x

Cornell, D. G. (1996). Coding Guide for Violent incidents: Instrumental versus Hostile/Reactive aggression. Hämtad 2019-02-05 från https://curry.virginia.edu/uploads/resourceLibrary/Violence_Coding_Guide_for_Instrumental_and_Hostile-Reactive_Incidents_10-5-13.pdf

Cornell, D. G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G., & Pine, D. (1996). Psychopathy in Instrumental and Reactive Violent Offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4), 783-790. doi: 10.1037/0022-006X.64.4.783

- Dalhuisen, L., Koenraadt, F., & Liem, M. (2015). Psychotic versus non-psychotic fire setters: similarities and differences in characteristics. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(4), 439-460. doi: 10.1080/14789949.2015.1018927
- Dancey, C. & Reidy, J. (2017). *Statistics Without Maths for Psychology: Seventh edition*. (Seventh ed.) Harlow: Pearson.
- Declercq, F., Willemsen, J., Audenaert, K., & Verhaeghe, P. (2012). Psychopathy and predatory violence in homicide, violent, and sexual offences. *Legal and Criminological Psychology*, 17(1), 59-74. doi: 10.1348/135532510X527722
- Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT, US: Yale University Press. doi: 10.1037/10022-000
- Gannon, T. A., Ciardha, C. Ó, Barnoux, M. F. L., Tyler, N., Mozova, K., & Alleyne, E. K. A. (2013). Male Imprisoned Firesetters Have Different Characteristics Than Other Imprisoned Offenders and Require Specialist Treatment. *Psychiatry: Interpersonal & Biological Processes*, 76(4), 349-364. doi: 10.1521/psyc.2013.76.4.349
- Gannon, T. A., Pina, A. (2010). Firesetting: Psychopathology, theory and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 15(3), 224-238. doi: 10.1016/j.avb.2010.01.001
- Geen, R.G. (2001). *Human aggression*. (2. ed.) Buckingham: Open University Press.
- Goodwin, C. J., & Goodwin, K. A. (2014). *Research in psychology: methods and design*. (7. ed, international student version). Hoboken, NJ: Wiley.
- Hadley, C. B., & MacKay, D. G. (2006). Does emotion help or hinder immediate memory? *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 32(1), 79-88. doi: 10.1037/0278-7393.32.1.79
- Hayes, A. F., & Krippendorff, K. (2007). Answering the Call for a Standard Reliability Measure for Coding Data. *Communication methods and measures*, 1(1), 77-89. doi: 10.1080/19312450709336664
- Kingsbury, S. J., Lambert, M. T., & Hendrickse, W. (1997). A two-factor model of aggression. *Psychiatry Interpersonal & Biological Processes*, 60(3), 224-232. doi: 10.1080/00332747.1997.11024800
- Loftus, E. F., & Burns, T. E. (1982). Mental shock can produce retrograde amnesia. *Memory & Cognition*, 10(4), 318-323. doi: 10.3758/BF03202423
- Metcalf, J., & Jacobs, W. J. (1998). Emotional Memory the Effects of Stress on "Cool" and "Hot" Memory Systems. *Psychology of Learning and Motivation - Advances in Research and Theory*, 38(C), 187-222. doi: 10.1016/S0079-7421(08)60187-5

Oostermeijer, S., Nieuwenhuijzen, M., Van de Ven, P.M., Popma, A., & Jansen, L.M.C. (2016). Social information processing problems related to reactive and proactive aggression of adolescents in residential treatment. *Personality and Individual Differences, 90*. 54-60. doi: 10.1016/j.paid.2015.10.035

Santtila, P., Häkkänen, H., Canter, D. & Elfgren, T. (2003) Classifying homicide offenders and predicting their characteristics from crimescene behavior. *Scandinavian Journal of Psychology, 44*(2), 107–118. doi: 10.1111/1467-9450.00328

Softley, P. (1980). *Police interrogation. An observational study in four police stations*. Home Office Research Study, No. 61. London: HMSO.

Woodworth, M., & Porter, S. (2002). In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology, 111*(3), 436-445. doi: 10.1037/0021-843X.111.3.436

Studiens kodningsguide baserat på Cornell (1996)

Huvudsakliga frågor

1) Planering - grad av uppsåt eller förberedelse för aggression

- 2 - Omfattande planering förekommer
- 1 - Ingen eller ringa planering förekommer

2) Målinriktning - grad till vilken aggression motiveras av någon extern vinning eller incitament som pengar

- 2 - Extern målstyrning förekommer
- 1 - Ingen extern målstyrning förekommer

3) Provokation - grad av provokation, frustration eller hot från offret

- 2 - Stark provokation förekommer
- 1 - Ingen eller mild provokation förekommer

4) Känsломässig upphetsning - grad av ilska upplevd av gärningspersonen

- 2 - Hög grad av arousal förekommer
- 1 - Ingen eller låg grad av arousal förekommer

5) Skadornas omfattning - grad av skada

- 2 - Omfattande skador (brandskadad byggnad, personskada som kräver läkarvård)
- 1 - Ej omfattande (branden slocknade, inga eller endast lindrigare personsador som ej kräver läkarvård)

6) Relation till offret/platsen - närhet av relation mellan offer och gärningsperson

- 2 - Känd (Känner offret/känner till platsen)
- 1 - Ej känd (Okänd person/plats)

Annan data som avses mätas (icke huvudsakliga frågor):

Brottsrubricering

- 3. Grov mordbrand
- 2. Mordbrand
- 1. Försök till mordbrand/grov mordbrand

Juridiskt kön

- 2. Man
- 1. Kvinna

Ålder

Ställning i skuldfråga

- 4. Erkänner
- 3. Erkänner lindrigare brottsrubricering
- 2. Förnekar brott
- 1. Hävdar minnesförlust

Mall för bedömning av domar

Bedömare:	Planering:
Målnummer:	Målinriktning:
Brottsrubricering:	Provokation:
Kön:	Känslomässig upphetsning:
Ålder:	Omfattning:
Skuldfråga:	Relation: